

Pedagógus 2010 kutatás

Nemzetközi kitekintés a pedagógus munkaterhelés témában

Írta: Lannert Judit

2010. április

Tartalom

Bevezetés.....	3
1. A tanári szakma néhány jellegzetessége Európában.....	3
2. A pedagógusok terhelése nemzetközi összehasonlításban.....	8
Felhasznált irodalom.....	10

Bevezetés

A hazai adatokat mindig érdemes nemzetközi kontextusban is értelmezni. Az OECD Nemzetközi Tanárvizsgálatát (TALIS) megelőző összefoglaló jelentés¹ több ország tanárpolitikáját elemezve általános problémának tekintik a tanári szakma mint hivatás vonzerejének csökkenését, aminek egyik egyre szembevető következménye, hogy egyre kevesebb fiatal választja ezt a szakmát és a tanári populációk elöregednek. Ugyanez a jelentés egyben kétféle tanári foglalkoztatást különböztet meg, az egyik a karrier-alapú, ami a közalkalmazott típusú foglalkoztatást jelenti, a másik a pozíció-alapú, amely inkább versenyalapú, a posztokért pályázni kell. Míg az előző típusban a tanári kínálattal mennyiségében nincs gond, addig gondot okozhat a tanulói igények minél személyre szabottabb kielégítése. A másik modell (pl. Anglia), bár a piac igényeit megpróbálja minél jobban kiszolgálni, ugyanakkor a tanárhiány itt gyakori probléma.

1. A tanári szakma néhány jellegzetessége Európában

2008-ban az Európai Bizottság támogatásával az Eurydice kiadott egy nemzetközi összehasonlító elemzést a tanárok munkájáról². A tanulmány célja az, hogy összehasonlító áttekintést adjon az egyes országok tanári szakmai autonómiát és felelősséget érintő helyzetéről, illetve az abban bekövetkezett változásokról. A 27 EU tagállamon kívül Norvégia, Liechtenstein és Izland szerepel az összehasonlításban, ám a tanulmány megkülönbözteti Belgium francia-, német- és flamand-ajkú területeit, valamint az Egyesült Királyságon belül Angliát, Walest, Skóciát és Észak-Írországot, mivel ezeken a helyeken az oktatási rendszer szabályozása nem egységes az ország szintjén.

A legtöbb országban a tanárok munkaidejét úgy definiálják, hogy megosztják azt két fő tevékenység, a tényleges tanórai tanítás illetve az órákra való felkészülés és osztályozás területére. Sok országban a munkaidőbe beleszámítanak egyéb járulékos tevékenységeket is. A legtöbb helyen a munkaidőt heti egységekben számolják, ahol nem (Franciaországban például a tanévben tanítandó órák számát rögzítik), ott is könnyen konvertálható úgy, és így az összehasonlítás megalapozott lehet.

A munkaidő-meghatározás módjának 3 alaptípusa rajzolódik ki ebből az összehasonlításból:

1. az összes munkával töltött óra heti mennyiségét határozzák meg (ezzel a módszerrel él például Hollandia)
2. az iskolában bent töltendő heti időkeretet határozzák meg (Anglia, Wales és Észak-Írország iskoláiban így határozzák meg a pedagógusok munkaidejét)
3. a tanítási órák heti számát határozzák meg (Belgiumban vagy Írországban ilyen szabályozással találkozunk).³

Természetesen vannak olyan országok, ahol nem csak egyféle „tisztá” típus szerint szabályozzák a pedagógusok munkaidejét. A legnagyobb arányban (összesen 13 európai országban) az jellemző, ami Magyarországon is, hogy a heti munkaórák valamint a heti tanítási órák száma is meg van határozva. Jó pár országban (köztük Spanyolországban,

¹ Teachers Matter. Attracting, developing and retaining effective teachers, OECD, 2005.

² Levels of Autonomy and Responsibilities of Teachers in Europe. Eurydice, 2008. A jelentés elérhető a <http://www.eurydice.org> honlapon is.

³ Az összehasonlítás alapjául az ISCED 1 és ISCED 2 szintek szolgáltak az egyes országok tekintetében.

Norvégiában és Skóciában) a munkaidő mindhárom aspektusát jogszabályok rögzítik, és viszonylag gyakori megoldás az is, hogy a tanítási órák számát és az iskolában bent töltendő munkaidőt együttesen szabályozzák (ezzel a módszerrel él többek között Olaszország és Finnország). Mindent egybevéve a már említett Hollandián és Anglia – Wales – Észak-Írország csoporton kívül csak Svédország az, ahol a tanítási órák számát nem szabályozzák (Svédországban viszont a heti munkaidőt és az iskolában bent töltendő heti óraszámot igen). Előfordul az is, amikor a munkaidő szabályozása nem egységes az országon belül. Luxemburgban például csak a véglegesített tanárookra vonatkoznak a heti kötelező óraszámok, a meghatározott időre szóló szerződéssel foglalkoztatottak esetében az iskolában bent töltendő időt szabályozzák csak.

A tanároknak szinte minden országban a tanítási órákon illetve a felkészülés/osztályozáson túl a legkülönbélebb egyéb tevékenységekben is részt kell venniük a munkaidejükben. Ezen tevékenységek egy része minden pedagógusra kötelező és azt valamilyen központi dokumentum tartalmazza, más része viszont intézménytől függ, azt csak helyi dokumentum tartalmazza, és esetlegesen csak bizonyos tanárok számára írják elő annak végzését.

A tanulmányban az ilyen extra tevékenységeknek 3 típusát vizsgálják részletesen:

1. felügyelet a tanítási órákon felül,
2. hiányzó kollégák helyettesítése,
3. tanárjelöltek és pályakezdők támogatása.

A helyettesítés szabályozása nagyon különböző az egyes országokban, azonban az országok több mint felében kell helyettesíteniük a hiányzó kollégákat a pedagógusoknak. Egyes országokban a helyettesítésért külön fizetség jár, ám ennek is nagyon sokféle szabálya van. Olaszországban csak azokat a helyettesített tanórákat fizetik ki külön a tanárnak, amit bizonyítottan a munkaidejét meghaladóan tart meg. Máshol azt maximálják, hogy hetente hány órát lehet pluszban osztani egy tanárra (Csehországban legfeljebb heti 4, Cipruson heti 7 óra helyettesítést írhat elő egy tanárnak az iskolavezető). Összességében azok az országok vannak többségben, ahol a helyettesítésért nem jár külön pénz. kivételt képez ez alól a Cseh Köztársaság, Olaszország, Finnország, Lengyelország, Izland, Norvégia és Lettország.⁴

A tanárjelöltek és pályakezdők mentorálása az országok felében kötelező feladata a pedagógusoknak. Ezt a tevékenységet több országban is bizonyos szakmai tapasztalathoz (például 5 év munka) vagy valamilyen képesítéshez kötik, és a legtöbb helyen nem jár ezért a tevékenységért külön díjazás (kivételt csak Ausztria, Szlovénia és Finnország jelent).

A tanítási órákat követő tanuló-felügyeleti kötelezettség az országok harmadát jellemzi, és sok helyen csak az ISCED 1 szinten tanítók érintettek. Vannak országok, ahol Magyarországhoz hasonlóan van valamiféle napközis rendszer, amikor is külön személyzet munkája a felügyelet (például Szlovéniában). Ez az a tevékenység, amely esetében a legtöbb ország jelezte, hogy az intézményfüggő.

A tantestület közös munkájában való részvételnek 5 típusát különíti el az összehasonlítás:

1. iskolafejlesztési munka,
2. helyi tanterv készítése,
3. tantárgyközi illetve kereszttantervi tevékenységek,
4. iskolai önértékelés,
5. tanulók értékelése.

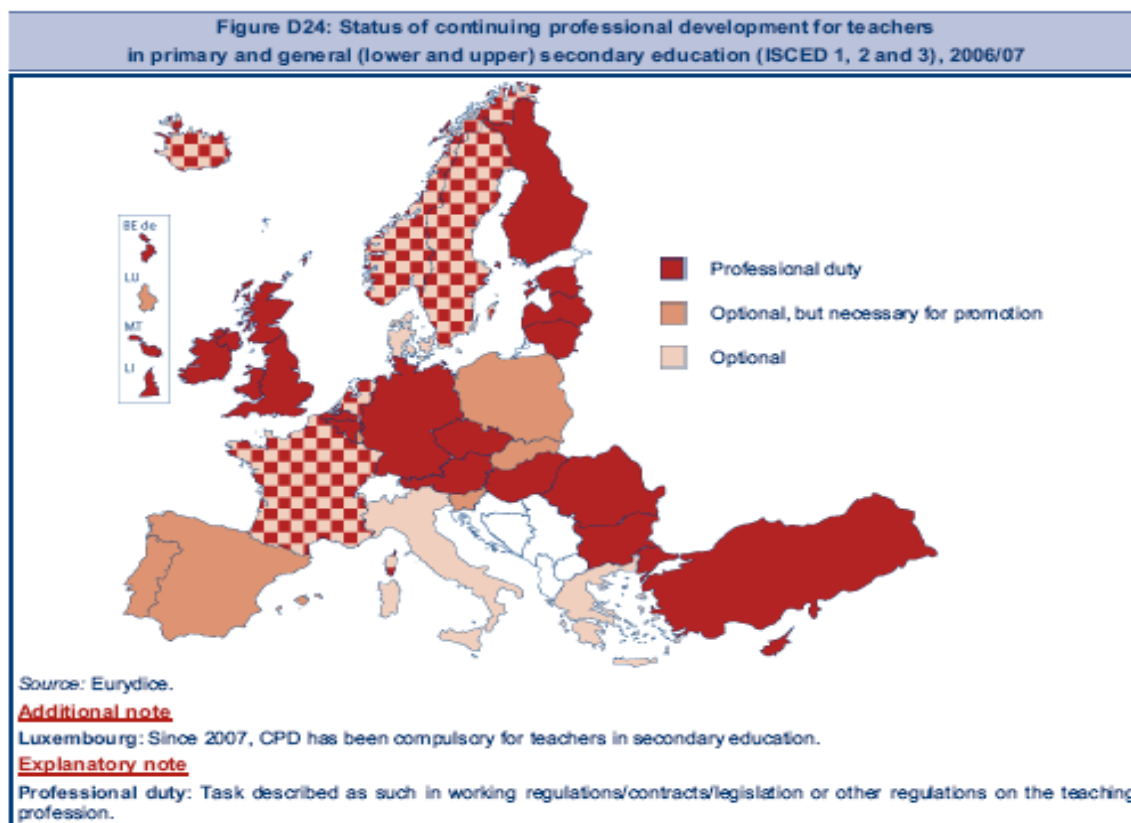
⁴ Levels of Autonomy and Responsibilities of Teachers in Europe, 42.p. Eurydice, 2008

12 országban (köztük Lengyelország, Finnország, Franciaország) ezen tevékenységek mindegyike központilag szabályozottan része a pedagógusok munkájának, a másik véglet az a 6 ország, ahol egyetlen területen sem jelenik meg központi előírás, mindegyik tevékenység végzése az intézményen múlik (Hollandia, Románia, Svédország például).

Finnországban minden tanár legalább heti 3 órában részt kell, hogy vegyen közös tanítás-tervezésben, ami jelenthet munkaközösségi közös munkát is, vagy több tantárgyhoz kapcsolódó projektek előkészítését, esetleg nem tanításhoz kötődő közös iskolai munkát is, utóbbiba beleértve az iskola és a tanulók otthona közötti kapcsolat erősítését. Olaszországban pedig a tanítási tevékenységen felül minden évben 40 órát kell tanári csoportmunkára (munkaközösség?) fordítani, 40-et pedig az egy osztályban tanító tanárok „tanácsában” dolgozni. Ezen kívül a kezdő szakaszban tanítóknak heti 2 órát kell közös tervezésre fordítani. Az összehasonlítás érdekes eredménye, hogy a tanulók munkájának értékelése a legtöbb országban egyaránt megjelenik a pedagógusok tanórán kívüli kötelező feladatai és a tantestület közös feladatai között is.

Az Eurydice által kibocsátott legfrissebb – az európai országok oktatását leíró – kiadvány egyik fejezete foglalkozik külön a pedagógusokkal is. Több olyan jellemző dimenziója is van az európai tanári szakmának, amely szorosan összefügg a munkaterheléssel, illetve az azzal kapcsolatos szubjektív megítélésre erősen hathat.

Az egyik ilyen egyre fontosabb tényező, a pedagógus folyamatos szakmai fejlődése (CPD, continuing professional development), ami Európa több mint 20 országában illetve régiójában a pedagógusi tevékenységek szerves részét alkotja (lásd 1. térkép). Ugyanakkor ez nem jelenti azt, hogy a tanárokat explicite köteleznék erre. Bár a folyamatos szakmai képzést a szakmai tevékenységek részének tekintik Franciaországban, Hollandiában, Svédországban, Izlandon és Norvégiában, de a gyakorlati részvétel opcionális. Spanyolországban, Luxemburgban, Lengyelországban, Portugáliában, Szlovéniában és Szlovákiában ez a tevékenység opcionális, de előléptetésnél és fizetésemelésnél figyelembe veszik.

1. ábra A pedagógusok továbbképzése mint a tanári feladatok része az alap- és középfokú oktatásban Európában, 2006/07

Megjegyzés: professional duty=szakmai feladat; optional but necessary for promotion=nem tekintik a tanári feladatok részének, de az előléptetéshez szükséges; optional=választható

Forrás: Key Data on Education in Europe 2009, Eurydice, European Commission

Európai összehasonlításban a magyar pedagógusok viszonylag nagy arányban vesznek részt hosszabb idejű továbbképzéseken. Míg az EU27 átlagos részvétel a hat óránál rövidebb képzéseken 56%, addig a magyaroknál ez 37%, szemben a hosszabb 6-35 óras, illetve a 35 óránál hosszabb képzésekkel, ahol az EU27 arány 35% és 9%, a magyar pedig 48% és 15%. 2006-ban nagy valószínűséggel a strukturális alapokból finanszírozott fejlesztésekhez kapcsolódó pedagógusképzések nagyban hozzájárultak ehhez a magasabb arányhoz.

Ugyanakkor egyéb támogatásokat illetően a magyar pedagógusok nincsenek elkényeztetve. Európában mindössze Olaszországban, Romániában és Magyarországon maradnak a pedagógusok mindennemű segítség híján személyes problémáikat és konfliktusaikat illetően, mindenhol máshol erre van formális vagy nem formális támasz (Key data ..., 2009). Ugyanígy az osztálytermi munkát segítő az alapképzésben (negyedik évfolyam) az európai tanároknak átlagosan 5%-a kap segítséget egy speciális szakembertől a nehezen olvasó gyermekekkel való foglalkozásban, míg a magyar tanároknak csak 2%-a. Ez a fajta segítség nálunk sokkal inkább jellemző az osztálytermi munkán kívül.

A magyar pedagógusok szubjektív terhelésérzetét nagyban erősítheti, hogy nincsenek segítők az iskolában. A magyar iskolákban a nemzetközi átlagnál jóval több pedagógust és karbantartót találhatunk 1000 tanulóra vetítve, míg az osztálytermi asszisztens, tanulókat segítő szakemberek és a vezetés is aluldimenzionált (Education at a Glance, 2009). Pontosan azok a kompetenciák vannak nálunk alulreprezentálva, amik az iskolát mint modern 21. századi munkahelyet feltételeznék (lásd 1. táblázat és 1. ábra). Ez a fajta torz munkahelyi

struktúra nemcsak meglehetősen drága, de nem is hatékony és a pedagógusok munkakörülményeit sem javítja. Kevesebb pedagógusra és több segítő személyzetre lenne szükség. Ez utóbbi viszont nem feltétlenül jelent drága szakembereket (pszichológus, mentálhigiénés szakember), hanem akár a helyi közösségből kinövő, az osztályteremben segítőket, akik számára speciális OKJ képzést lehetne indítani.

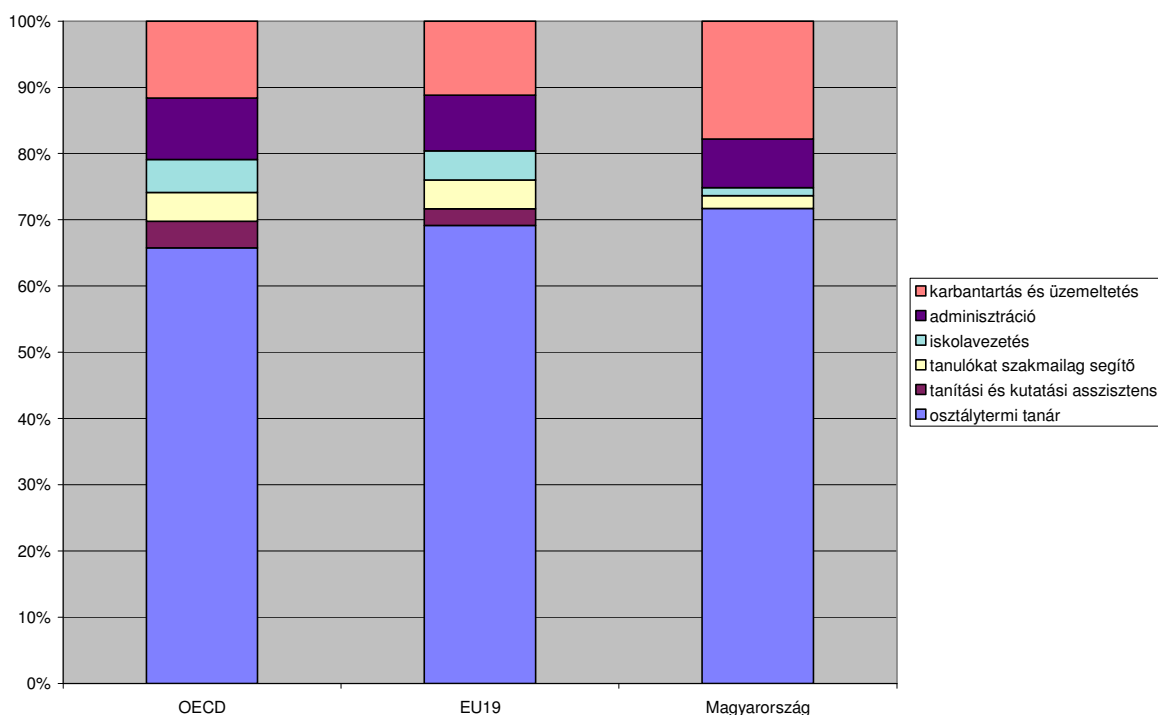
	Osztálytermi tanár	Tanítási és kutatási asszisztens	Tanulókat szakmailag segítő	Iskolavezetés	Adminisztráció	Karbantartás és üzemeltetés	Összesen
OECD	76,4	4,7	5	5,8	10,8	13,5	116,3
EU19	82,7	3	5,2	5,3	10	13,4	125
Magyarország	92	0	2,5	1,5	9,5	22,8	126,8

1. táblázat 1000 tanulóra jutó tanítási és nem tanítási személyzet az alap és középfokon, 2007

Megj.: teljesidejű ekvivalenssel számolva

Megj. 2: A magyar osztálytermi tanár számba a tanítástól ideiglenesen távol levő, de iskolai státuszban levő GYES-en, GYED-en levő tanárok is bele vannak számolva. Ezek aránya 10% körül mozog - tehát ennyivel kevesebb az aktív magyar tanárok száma. A napközis pedagógusok is az osztálytermi pedagógusok közé vannak sorolva Magyarországon.

Forrás: Education at a Glance, 2009.

2. ábra 1000 tanulóra jutó tanítási és nem tanítási személyzet az alap és középfokon, 2007

Forrás: Education at a Glance, 2009.

2. A pedagógusok terhelése nemzetközi összehasonlításban

A tanári munka és munkaidő számszerűsített nemzetközi összehasonlítása nem egyszerű feladat, az egyes országok szabályozási gyakorlatának elképesztő színessége miatt. Az Education at a Glance című OECD kiadványa például úgy fogalmaz, hogy a munkaidő és a tanítási idő csak részben határozzák meg a pedagógusok aktuális munkaterhelését, azonban az indikátorok, ha mást nem is, de értékes betekintést nyújtanak és megmutatják, hogy mennyire változatosak a különböző országokban a tanárokkal szemben támasztott elvárások (Education at a Glance, 2008).

Az EAG legfrissebb kiadványa alapján változatlanul alacsonyabb nálunk az egy pedagógusra jutó tanulók száma, mint máshol (lásd 2. táblázat). Az osztálytermi pedagógusok aránya még akkor is átlag feletti Magyarországon, ha figyelembe vesszük, hogy a magyar statisztikákban megjelennek a foglalkozási jogviszonyban álló, de inaktív, gyereket nevelő (GYES-en, GYed-en levő) pedagógusok, valamint a más országokban nem feltétlenül osztálytermi besorolásban levő napközis pedagógusok is. Az ebből adódó statisztikai torzításra utalhat az is, hogy az alacsony fajlagos arány ellenére az átlagos osztálylétszámok már nem kisebbek a nemzetközi átlagnál (20-21), és a magyar pedagógusok átlagos óraterhelése is nemzetközi átlag körüli.

	Óvoda	Alapfok	Alsó közép	Felső közép	Középfok összesen
OECD	14,9	16	13,2	12,5	13
EU19	13,9	14,4	11,5	11,4	11,7
Magyarország	10,8	10,2	10,2	12,1	11,1

2. táblázat Az egy pedagógusra jutó tanulók száma iskolafokokként, OECD, EU19 és Magyarország, 2007
Forrás: Education at a Glance, 2009

Ez annak a tükrében, hogy viszont nálunk szinte egyáltalán nem létezik osztálytermi asszisztencia, egyszerre mutatja, hogy a rendszer pazarló (hiszen a viszonylag drágább pedagógus végzi el ezt a munkát is), másrészt mégsem jelent igazán szubjektíve tehercsökkenést a tanár számára, hiszen így egyéb, nem szakmai jellegű vagy speciális kompetenciát igénylő feladatok is rájuk hárulnak.

Az OECD adatok alapján elmondható, hogy a magyar tanárok éves terhelése nettó kötelező osztálytanítási óraterhelése elmarad a nemzetközi átlagtól. **Egy átlagos tanár (ISCED 1 szinten) évente 794 órát tanít, azonban az átlaghoz képest igen nagy a szóródás, Dániában például csak 648-at, míg az Egyesült Államokban 1080-at. A magyar tanárok nettó óraszámja mind a három szinten alatta marad az OECD átlagának, az alsó tagozaton tanítók magyar pedagógusok éves (kontakt) óraterhelése pedig az egyik legalacsonyabb Európában** (lásd 3. táblázat és 2. és 3. ábra).⁵

⁵ Valamit javított a helyzeten a 2007 szeptember elsejétől életbe lépett kötelező óraszám emelés (20-ról 22-re), így bár az alsó tagozaton még most is a legkisebb a kontakt órák száma nemzetközi összehasonlításban Magyarországon, de a felsőtagozaton már így nem mi vagyunk a legutolsók, habár még mindig az utolsó harmadban vagyunk.

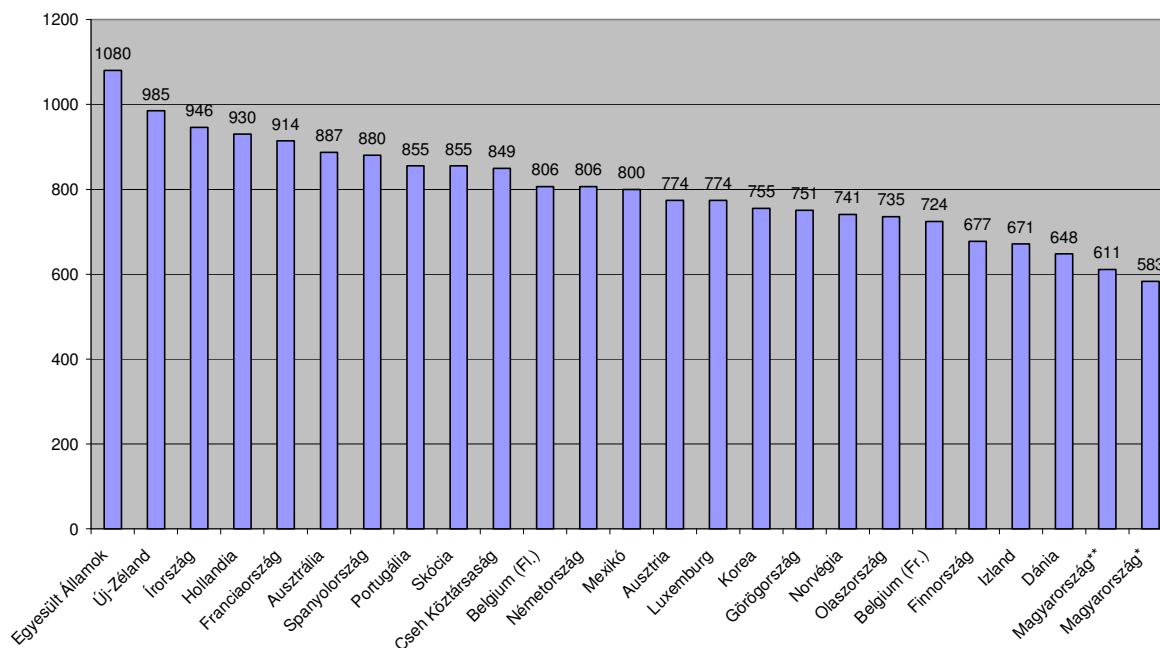
	ISCED 1	ISCED 2	ISCED 3
Ausztrália	887	815	813
Ausztria	774	607	589
Belgium (Fl.)	806	691	645
Belgium (Fr.)	724	662	603
Cseh Köztársaság	849	637	608
Dánia	648	648	364
Finnország	677	592	550
Franciaország	914	632	618
Németország	806	758	714
Görögország	751	559	544
Magyarország*	583	555	555
<i>Magyarország**</i>	<i>611</i>	<i>611</i>	<i>611</i>
Izland	671	671	560
Írország	946	735	735
Olaszország	735	601	601
Korea	755	545	480
Luxemburg	774	642	642
Mexikó	800	1047	843
Hollandia	930	750	750
Új-Zéland	985	968	950
Norvégia	741	654	523
Portugália	855	752	684
Skócia	855	855	855
Spanyolország	880	713	693
Egyesült Államok	1080	1080	1080
OECD átlag	798	709	653
EU19	794	665	625

3. táblázat Tanárok éves óraszám (nettó)

*2007 július 1-i állapot (ez szerepel a nemzetközi kiadványban)

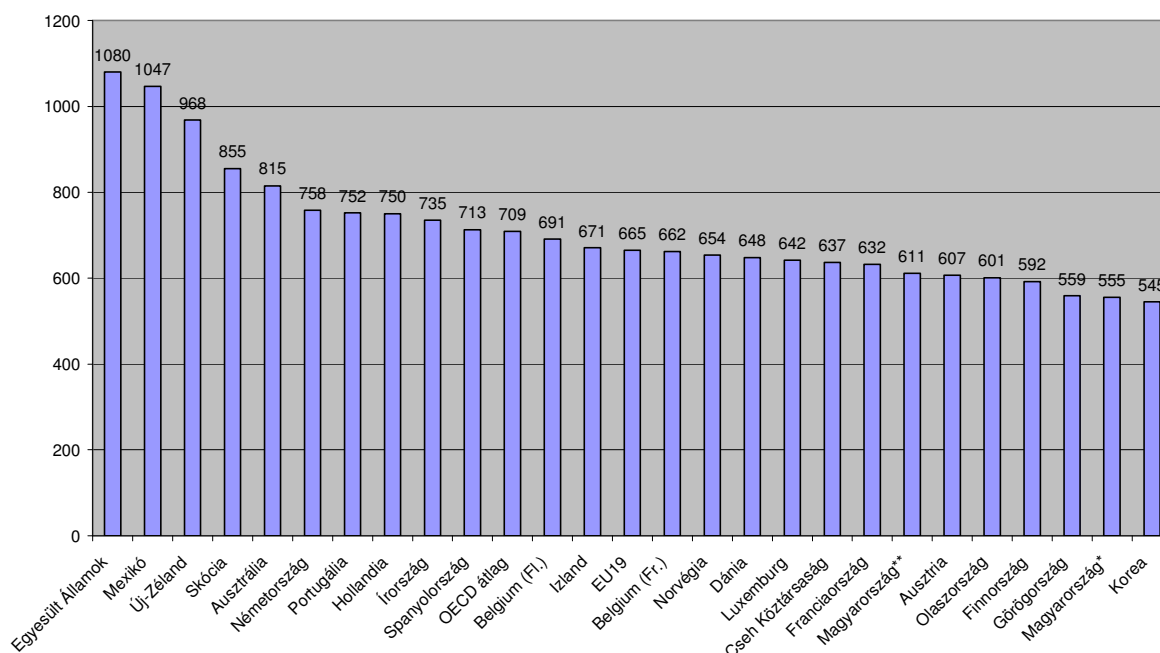
**2007 szeptember 1-től érvényes állapot, a hatályos jogszabályok alapján: 37 tanítási hét * 22 óra/hét , 45perc/tanóra

ISCED1

3. ábra Nettó éves óraszám alapfokon, 2007

ISCED 2

4. ábra Nettó éves óraszám alsóközépfokon, 2007

Forrás: Education at a Glance, 2009

Felhasznált irodalom

Education at a Glance, 2008. OECD

Education at a Glance, 2009. OECD

Key Data on Education, 2008, European Commission

Key Data on Education, 2009, European Commission

PEDAGÓGUS 2010

Spanyolország	37	37	36	176	176	171	880	713	693	1140	1140	1140	1425	1425
Svédország	a	a	a	a	a	a	a	a	a	1360	1360	1360	1767	1767
Svájc	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m	m
Törökország	38	a	38	180	a	180	639	a	567	870	a	756	1832	a
USA	36	36	36	180	180	180	1080	1080	1080	1332	1368	1368	a	a
OECD átlag	38	38	38	187	186	184	798	709	653	1185	1214	1159	1662	1652
EU 19 átlag	38	38	38	185	183	182	794	665	625	1202	1173	1154	1619	1619
Brazília	40	40	40	200	200	200	800	800	800	800	800	800	800	800
Chile	40	40	40	191	191	191	860	860	860	1152	1152	1152	a	a
Észtország	39	39	39	175	175	175	630	630	578	1540	1540	1540	a	a
Izrael	43	42	42	183	175	175	1025	788	665	1221	945	945	a	a
Oroszország	34	35	35	164	169	169	656	845	845	a	a	a	a	a
Szlovénia	40	40	40	188	188	188	682	682	626	a	a	a	a	a

1. táblázat – A tanári munkaidő aspektusai, 2007

Megj.: A nettó tanítási órák száma Magyarországon 2007. szeptemberétől mindhárom szinten 611.

* 60 perces órára átszámítva

** Magyarország esetén a közalkalmazottakra (pl. közintézményben dolgozó kutatókra is) vonatkozó általános jogszabály alapján

Forrás: Education at a Glance, 2009

